

Платонава А. В., настаўнік пачатковых класаў сярэдняй школы № 37

г. Магілёва

Як вырасціць таленавітага чытача

1. Актуальнасць тэмы праекта.

Праблема далучэння дзяцей да чытання і літаратуры ў цяперашні час вельмі вострая і стала насіць глабальны характар. Імклівае развіццё радыё, тэлебачання, інтэрнэта і г.д. прывяло да хуткага зніжэння цікавасці дзяцей да чытання і літаратуры. Так, у «бюджэце» вольнага часу кніга займае толькі пятае месца, саступіўшы першынство музыцы, зносінам, заняткам па інтарэсах. Але нішто не можа замяніць дзіцяці чытанне, бо з ранняга дзяцінства жыццё чалавека непарыўна звязана з кнігай. Таму што кнігі не толькі вучаць дзіця дабру і справядлівасці. Няма такой вобласці ў жыццядзейнасці чалавека, якая не была б звязана з кнігай, чытаннем. Адны кнігі вучаць дабру, любові да прыроды, іншыя — захоўваюць і перадаюць чалавечыя веды.

Кнігі — добрыя настаўнікі чалавека. Любая кніга можа дапамагчы ў цяжкую хвіліну. Дапамагчы саветам, адказаць на любое пытанне. Кнігі пашыраюць кругагляд, дапамагаюць зразумець саміх сябе і навакольны свет. Кнігі распавядаюць пра мінулае, прыадчыняюць заслону будучыні, раскрываюць прыгажосць навакольнага свету. Кнігі робяць нас духоўна багатымі. Разам з імі мы набываем новых сяброў, героі кніг становяцца блізкімі нам.

Кніга — добры настаўнік. Яна вучыць жыццю, вучыць любіць і паважаць адзін аднаго. Таму з ранняга дзяцінства трэба далучаць дзяцей да кнігі для таго, каб жыць па-чалавечы. Расул Гамзатаў казаў: «Для таго каб даведацца саміх сябе, патрэбна кніга. Для таго каб даведацца іншых, патрэбна кніга. Народ без кнігі падобны на чалавека, які брыдзе з завязанымі вачыма: ён не бачыць свету. Народ без кнігі падобны на чалавека без лютэрка: ён не можа ўбачыць свой твар».

Таму далучэнне дзяцей да чытання, кнігі — вельмі актуальная тэма як у сацыяльным, так і ў педагагічным аспекце. Педагогі актыўна шукаюць сучасныя шляхі, формы, метады выхавання ў дзяцей жадання і ўмення чытаць, выкарыстоўваць кнігу як крыніцу радасці, асалоды, як сродак пашырэння кругагляду, паглыблення ведаў пра свет.

У псіхалага-педагагічнай літаратуры ёсць нямала работ, у якіх у той ці іншай ступені разглядаецца гэтая праблема. Аднак не ўсе пытанні знайшлі адлюстраванне ў тэорыі і практыцы. Існуе шэраг цяжкасцей, звязаных з тэарэтычнымі і метадычнымі аспектамі выкарыстання навучальных творчых заданняў.

2. Мэты і задачы праекта.

Мэта: распрацоўка і ўкараненне ў навучальны працэс сістэмы па далучэнню малодшых школьнікаў да літаратурнай мастацкай дзейнасці.

Задачи:

- далучыць усіх навучэнцаў класа да гульнявой творчай дзейнасці, якая развівае якасці, неабходныя для станаўлення чытача;
- фарміраваць у малодшых школьнікаў патрэбу ў чытацкім самавыяўленні;
- спрыяць усведамленню навучэнцамі сваіх магчымасцей уключэння ў тую ці іншую творчую дзейнасць, жаданню прысвяціць гэтай дзейнасці частку свайго вольнага часу.

3. Этапы праекта.

І клас. Гульнявая творчасць.

Мэта: стварэнне ўмоў для далучэння ўсіх вучняў да гульнявой творчай дзейнасці.

На гэтай ступені выкарыстоўваюцца спецыяльныя гульні і заданні, якія дапамагаюць абудзіць цікавасць да пачуццяў і перажыванняў іншых людзей, да

свайго унутранага жыцця, якія дапамагаюць удасканаліць сваю мову і асвоіць нямоўныя сродкі зносін.

II клас. Выяўленча-выразныя сродкі мовы мастацкага твора.

Мэта: развіццё мастацка-эстэтычных уменняў.

На гэтым этапе дзеці, уключаючыся ў спецыяльныя гульні, асвойваюць выразныя мастацкія сродкі, знаёмяцца з рыфмай, рытмам, эпітэтамі, параўнаннямі, метафарамі. Дзеці пачынаюць дэкламаваць вершы, інсцэніраваць казкі.

III–IV класы. Адкрыццё ў сабе аўтара.

Мэта: развіццё камунікатыўных уменняў, маральных якасцей.

На гэтай ступені крытэрыі «нечакана і дакладна, а таму цікава слухачам», які сфарміраваўся ва ўласнай вучэбна-пісьменніцкай дзейнасці дзіцяці і прымяняўся да ўласных твораў, школьнік пачынае выкарыстоўваць да творчасці аднагодкаў і майстроў слова.

Вучні адкрываюць сакрэт літаратуры: па творы можна прадставіць яго аўтара. Яны пачынаюць адчуваць, што за радком стаіць жывы чалавек, са сваім характарам, са сваімі радасцямі і крыўдамі. Што гэты чалавек звяртаецца да нас, таму што хоча, каб мы ўбачылі свет такім, якім ён уяўляецца яму, аўтару; каб мы сталі добрымі, больш уважлівымі, весялейшымі, разумнейшымі.

У дзяцей фарміруецца «ўнутраны крытык», калі яны свядома ацэньваюць свое і чужыя творы.

Галоўным вынікам дзіцячай творчай дзейнасці з'яўляюцца не творы самі па сабе, а ацэначныя дзеянні, якімі вучні авалодваюць, развіваюцца маральныя якасці вучняў, творчае ўяўленне, лагічнае і нестандартнае мысленне. На гэтым этапе вучняў трэба пазнаёміць з «дзіцячай журналістыкай». Школьнікі могуць складаць вершы, загадкі, апавяданні, якія трэба правільна аформіць. З'яўляюцца кніжкі-малышкі, кніжкі-раскладанкі, ствараецца дзіцячы выдавецкі клуб «Проба першая пярэ», выпускаецца першы альманах.

4. Творчыя гульні і заданні.

Краіна цудаў і чараўніцтва.

Настаўнік. Сёння мы з вамі трапім у Краіну цудаў і чараўніцтва. Тут вы навучыцеся бачыць незвычайнае ў звычайным, заўважаць чараўніцтва ў звычайным жыцці, марыць пра цуды... Сніцца мне сон! Я — чараўніца! У маіх руках выдатная кветка (настаўнік паказвае рамонак). Кожны з яго пялёсткаў можа выканаць жаданне. Уявіце і працягніце мой сон.

Настаўнік адрывае першы пялёстак, загадвае жаданне, вядзе свой аповяд пра магчымае развіццё падзей, змаўкае і прапануе прыдумаць працяг гісторыі. Якія шэсць жаданняў вам яшчэ хацелася б выканаць? Вучні падзяляюцца на шэсць груп. Настаўнік прапануе узяць у свой фантастычны свет сяброў і блізкіх людзей. Дзеці выбіраюць пялёстак, загадваюць жаданне і прыдумваюць цікавы аповяд, запрашаючы ў свой фантастычны свет сяброў і блізкіх.

У Краіне слоўнікаў.

Форма правядзення — гульня, мэтай якой з'яўляецца фарміраванне каштоўнасных адносін да кнігі, знаёмства з разнавіднасцямі слоўнікаў і правіламі іх карыстання.

1-шы этап.

Настаўнік. Як вы думаеце, а што можна збіраць? (*Грыбы, маркі, календары, ягады і г. д.*)

Настаўнік кажа, што яшчэ можна збіраць словы, і знаёміць дзяцей з тлумачальным слоўнікам.

Настаўнік. Чаму слоўнік называюць тлумачальным? (*Таму што там тлумачацца значэнні розных слоў.*) Калі мы карыстаемся тлумачальным слоўнікам? (*Калі нам невядома якое-небудзь слова.*)

Настаўнік тлумачыць паняцце «слоўнікавы артыкул».

Настаўнік. Гэта адзінка слоўніка, якая заключае ў сабе інфармацыю аб дадзеным слове ў адпаведнасці з асноўнай назвай слоўніка. Вазьміце тлумачальныя слоўнікі, знайдзіце ў іх выдзеленыя словы, высвятліце іх значэнне (на картках запісаны прапановы).

Вучні шукаюць розныя незразумелыя словы ў слоўніках, цікавяцца пра карысць тлумачальнага слоўніка.

2-гі этап.

На другім этапе вучні знаёмяцца з арфаграфічным слоўнікам.

Настаўнік. З якой літары пачынаюцца першыя словы ў слоўніку? (З літары А.)

Настаўнік. Чаму словы, якія пачынаюцца з літары **Я**, знаходзяцца ў канцы слоўніка? (Таму што гэтая літара стаіць у канцы алфавіту.)

З мэтай навучання дзяцей хуткаму знаходжанню патрэбнага слова можна прапанаваць практыкаванне праблемнага характару: дзе шукаць у слоўніку слова *цыбуля* — перад або пасля слова *чацвер*? Перад або пасля слоў *дзяўчынка*, *гараджане*? А дзе шукаць слова *мяккі* — перад або пасля слоў *вераб'і*, *камп'ютар*?

3-ці этап.

Настаўнік. Давайце пагуляем у гульнію «Кузавок».

Мэта: навучыцца ўтвараць словы з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі.

Усе вучні садзяцца ў круг, вядучы ставіць у сярэдзіне кошык і кажа: «Вось табе кузавок, пакладзі ў яго што ёсць на *-ок*, абмовішся — аддасі залог». Дзеці па чарзе называюць словы на *-ок*: «Я пакладу ў кузавок клубок», «А я піражок», «Я — гарадок, садок» і г. д. Хто абмовіцца ці не знойдзе, што сказаць, кладзе ў кошык залог — хустку, аловак, значок і г. д. Па заканчэнні гульні кошык накрываюць чым-небудзь і нехта адзін дастае залог за залогам са словамі: «Чый залог выме, што таму рабіць?» Кожнаму прызначаюць выкуп: прачытаць верш, песню праспяваць, загадку загадаць.

Паездка ў Казкіна.

Мэта: фарміраванне цікавасці да чытання, да кнігі.

Вучні дзеляцца на маленькія групы, прыдумваюць назвы каманд і эмблемы.

Настаўнік. На дошцы знаходзіцца малюнак дарогі, а па абодвум яе баках — шыльды з указаннем сёлаў і вёсак. У канцы шляху — Казкіна. Але перш чым пачаць падарожжа, трэба выканаць два заданні, напрыклад.

1. Скласці як мага больш слоў, выкарыстоўваючы літары слова *казачнік*.

2. Дапамагчы жыхарам вёскі Разгубляйкіна знайсці свае рэчы. Тым самы, успомніць, якім персанажам з розных казак гэтыя рэчы належаць. Пазнаць герояў казак па іх апісанню, расшыфраваць імёны герояў.

Градуснік — *«Айбаліт»*.

Арэхавае шкарлупіна — *«Дзюймовачка»*.

Іголка — *на яе канцы знаходзіцца смерць Кашчэя Бяссмяротнага*.

Дзеці дэманструюць свае акцёрскія ўменні ў сяле Прадстаўляйкіна, паказваючы ўрыўкі з казак.

3. Скласці імёны герояў казак з набору літар.

1. а, п, у, к, п, л, я, ш, а. (*Папялушка*.)

2. о, дз, ю, в, ю, а, м, й, к, ч, а. (*Дзюймовачка*.)

3. к, л, і, а, п, а, і, п. (*Піліпка-сыноч*.)

4. ы, к, м, а, у, з. (*Музыка Чарадзея*.)

Настаўнік. Шмат казак мы ўспомнілі, але гэта толькі малюсенькая іх частка. Чытайце казкі і аналізуйце іх.

Пазнавальныя хвілінкі.

Мэта: фарміраванне цікавасці да чытання навукова-пазнавальнай літаратуры.

Перад мерапрыемствам вучні робяць заяўку на выступленне перад класам.

Настаўнік гаворыць, што ў класе ёсць вучні, якія шмат чытаюць, шмат ведаюць, вельмі многім цікавяцца, прапануе ім падзяліцца сваімі ведамі, расказаць і пра тое, што іх цікавіць. Пра што яны хацелі б расказаць? Пра што хацелі б пачуць? Хвілінкі вырашылі назваць «пазнавальнымі». Вучні для сваіх паведамленняў выкарыстоўваюць энцыклапедыі і кнігі навукова-папулярнага характару.

Выдавецкі дом «Малыш».

Мэта: фарміраванне цікавасці да кнігі.

Настаўнік. Дзеці, вы ўжо шмат прачыталі кніг, бачылі, якія яны розныя. А што азначае слова *кніга*? (*Асобнае выданне, у якім змяшчаюцца творы*

пісьменнікаў.) Калі мы возьмем тлумачальны слоўнік і знойдзем у ім слова *кніга*, то ўбачым, што яно мае тры значэнні: твор друку (даўней рукапіснае); пашытыя ў адзін пераплёт лісты паперы для запісаў; буйны літаратурны твор.

Што трэба для таго, каб выдаць кнігу? (*Трэба яе напісаць.*) Як завуць чалавека, які піша кнігу? (*Пісьменнік.*) Вось аўтар напісаў кнігу. І што далей?

Далей пісьменнік прыносіць рукапіс у выдавецтва. Яе чытае рэдактар. Потым запрашаюць мастака, які робіць макет кнігі. Калі гэта кніга для маленькіх дзяцей, у ёй малюнкаў больш, чым тэксту.

Настаўнік прапануе дзецям разгледзець розныя кнігі.

Настаўнік. А ці не хочаце вы стварыць кнігу? Давайце паспрабуем гэта зрабіць. Адкрываем свой выдавецкі дом «Малыш»!

Вось кніга ляжыць перад вамі на стале. Можна раскрыць яе, разгледзець. З чаго пачаць?

Вокладка. Яна «апранае», «затуляе» кнігу. На ёй друкуецца прозвішча аўтара, назва кнігі, часам — назва выдавецтва і год выдання. Вокладка «абараняе» старонкі тэксту, беражэ ад пашкоджанняў.

Пераплёт. Пераплёт, як і вокладка, дапамагае кнізе даўжэй пражыць, захаваць у цэласці старонкі тэксту. Ён робіцца з шчыльнага, тоўстага кардона.

Супервокладка. Гэта яшчэ адна вокладка, свайго роду «абгортка», якую апранаюць на вокладку і пераплёт, каб яна бярала іх ад розных пашкоджанняў.

Франтыспіс. Калі перагарнуць вокладку, услед за ёй — фарзац, і вось тут, побач з тытульным лістом, злева ад яго, вас сустракае прыгожая ілюстрацыя — партрэт аўтара кнігі, або галоўнага героя, ці проста карцінка, — гэта і ёсць франтыспіс.

Калонлічба. Гэтым незвычайным імем называецца тая самая звычайная, звычайная лічба, якая пазначае ў кнізе парадкавы нумар старонкі.

Настаўнік прапануе вучням падзяліцца на невялікія групы, абраць тэму. У групах дзеці могуць скласці казку, верш ці апавяданне. Таксама выбраць аўтара, мастака, выдаўца, рэдактара і іншых.

Заканчаецца гульня выставай кніг выдавецкага дома «Малыш».

Найбольш любімай і цікавай для дзяцей формай працы з'яўляецца **напісанне лістоў героям казак і апавяданняў, пісьменнікам і паэтам**. Гэтыя лісты кранаюць шчырасцю і непасрэднасцю выражэння пачуццяў, жаданняў дзяцей. Вось прыклады лістоў.

Ліст любімаму пісьменніку Аляксандру Сяргеевічу Пушкіну

Калі б у мяне была магчымасць асабіста звярнуцца да якога-небудзь пісьменніка, я б з задавальненнем напісаў ліст Аляксандру Сяргеевічу Пушкіну.

Паважаны Аляксандр Сяргеевіч! З вялікай павагай і шанаваннем звяртаецца да Вас вучань 4 класа Іван Князеў. Мне 10 гадоў. Я жыву ў прыгожай краіне, якая называецца Беларусь, у горадзе Магілёве. З цудоўным светам вашых казак мяне пазнаёміла мама. Сярод шматлікіх казак, прачытаных перад сном, была мая любімая «Казка пра рыбака і рыбку». Засынаючы, я ўяўляў велічную залатую рыбку ў бурлівых, пенных хвалях Сіняга мора. Перажываючы за старога, я вельмі радаваўся, калі залатая рыбка пакарала прагнуў старую.

У школе на ўроках рускай літаратуры я працягнуў знаёмства з Вашай творчасцю і прачытаў усе казкі, напісаныя Вамі. Дзякуючы вершаванай форме яны чытаюцца лёгка, захапляючы чытача з самага першага радка. Вашыя казкі падарылі мне цэлы свет дзіўных гісторый. Тут мудрыя, выдатныя царэўны, вучоны кот, залаты пеўнік, выдуманчыца вавёрка з залатымі арэшкамі. Казкі, напісаныя Вамі, дыхаюць чарадзействам, прыадчыняючы дзверы ў чароўны свет сваім чытачам. Вельмі радуе і перамога справядлівасці ў фінале ва ўсіх казках. Вінаватыя — пакараныя, а цар з сям'ёй знаходзяць адзін аднаго, нягледзячы на ўсе падкопы зайздроснікаў («Казка пра цара Салтана»).

У гэтым годзе я пазнаёміўся і з больш сур'ёзнымі творамі. Я прачытаў раман «Яўген Анегін» і верш «Жаніх». І хай яны напісаныя для людзей больш старэйшага ўзросту, чым я, але мне было цікава іх чытаць.

Пазнаёміўшыся ў школе з вашай біяграфіяй, я быў вельмі здзіўлены таму факту, што напісаныя ў 19 стагоддзі творы не губляюць свайго характара і ў наш час, працягваюць вучыць нас мудрасці і цярдзенню, паказваюць, да чаго можна прывесці зайздросць, прагнасць і ганарыстасць. Па сюжэтах Вашых казак знята

шмат мультфільмаў, якія мы часта глядзім усёй сям'ёй з вялікай цікавасцю. Хутка я пераходжу ў 5 клас і заканчваю пачатковыя класы. З вялікім задавальненнем я працягну і далей вывучаць Вашу творчасць, якая, несумненна, з'яўляецца жамчужынай ў сусветнай літаратуры.

А яшчэ я хачу Вам расказаць, што раман «Яўген Анегін» быў пераведзены на беларускую мову Алесем Дударом. Гэты пераклад шукалі 80 гадоў і знайшлі! Урывак з рамана на роднай, беларускай мове я распавядаў на конкурсе чытальнікаў і атрымаў самую высокую ацэнку журы.

Дарагі Аляксандр Сяргеевіч, дзякуй Вам за геніяльныя творы і Ваш талент.

З павагай, ваш удзячны чытач

Чароўныя куфэркі.

Мэта гэтага мерапрыемства: фарміраванне каштоўнасных адносін да кнігі; паглыбленне і абагульненне ведаў вучняў пра жанравыя асаблівасці казкі.

Настаўнік чытае ліст, у якім гаворыцца пра тое, што Кашчэй Бессмяротны выкраў у старога Казачніка куфэркі і панёс іх у трыдзевятае царства. Педагог прапануе дзецям дапамагчы знайсці гэтыя куфэркі, пазнаёміцца з картай падарожжа, назваць казачныя сродкі перамяшчэння, выканаць цікавыя заданні: пералічыць чароўныя заговоры, прадэманстраваць свае тэатральныя здольнасці ў час інсцэніравання казкі «Ліса і цецярук». У ходзе мерапрыемства вучні ўспомнілі, чым адрозніваюцца казкі пра жывёл ад іншых. (*Героі гэтых казак — жывёлы, але характары, адносіны паміж імі чалавечыя, гэта значыць, што героі гэтых казак падобныя і на людзей, і на звяроў.*) Вучні абагульнілі веды ў жанры казкі, развілі навыкі супрацоўніцтва і творчасці.

Каб далучыць дзяцей да чытання, неабходна ім чытаць і чытаць разам з імі. Заўважана, што калі спыніць чытанне на самым цікавым месцы, дзіцяці абавязкова захочацца даведацца працяг. Вельмі важна распавядаць пра аўтара кнігі, знаёміць з цікавымі гісторыямі з жыцця і дзяцінства пісьменніка. Неабходна дапамагчы дзіцяці зразумець, што дзякуючы кнізе можна даведацца пра мінулае, прыадчыніць завесу будучага, стаць духоўна багатым.